

«...а параграф знайдеться»

Австрія написала свою «чорну книгу» комунізму

[Леся Івасюк](#)

21 листопада, 2013 - 12:16

Минуло шістнадцять років з часу появи «Чорної книги комунізму» Стефана Куртуа. На 894 сторінках розкрито кривавий баланс великої ілюзії — понад 80 мільйонів жертв комуністичного режиму по всьому світі. Книжка з одного боку викликала неабияку агресію комуністичних і стурбованість усіх лівих сил загалом, а з іншого — вона багатьом відкрила очі на терористичну і фанатичну суть комунізму. «Бо яким же слабким є антифашизм тих, хто досі не вивільнився з полону застарілого «антиантикомунізму», боїться мови фактів і намагається загальмувати дослідження комунізму» — стверджує в німецькому перевиданні «Чорної книги комунізму» 1998 р. президент Німеччини Йоахім Гаук (на той момент — керівник архівів Штазі).

Для академічних кіл «Чорна книга комунізму» стала фундаментом для дослідження злочинів комунізму — тема, інтерес до якої зростає як серед досвідчених науковців, так і серед початківців. Нова праця ірландського та австрійського авторів Беррі Маклафліна та Йозефа Фогля «...а параграф знайдеться. Книга пам'яті австрійських жертв Сталіна (до 1945 р.)» є продовженням акту обвинувачення комунізму. В передмові президент Австрії Гайнц Фішер звертається до австрійців, наголошуючи на потребі пам'ятати про жертви як нацистської, так і комуністичної диктатур.

Книга «... а параграф знайдеться» є результатом восьмирічних досліджень і присвячена жертвам комунізму від 1917 до 1945 року. Мова йде не тільки про осіб з австрійським громадянством, а й про тих, хто певний час перебував в Австрії, або ж вчився там. Серед них — багато людей, народжених в Австро-Угорській імперії, зокрема й у Галичині та на Буковині.

У загальній сумі мова йде про 769 осіб (з них 65 жінок). Це не остаточна цифра, оскільки не включені єврейські біженці 1938 — 1939 рр., ті люди, долі яких не зафіксовані в архівних документах, або ж доступ до даних закритий.

На презентації було наголошено той факт, що комуністи вміло «замітали сліди», ліквідовували виконавців злочинів та знищували документи.

Люди, про яких йде мова, покинули Австрію з різних мотивів: з економічних, у рамках колонії Ульфелд (експериментальна аграрна комуна в казахських степах), емігранти по лінії комуністичної партії та їхні діти. 250 осіб з 769 були в різний час членами комуністичної партії Австрії. Більшість емігрантів подалися в Москву, Ленінград і Харків.

Книга складається зі вступу і чотирьох частин. Перша частина — «Історичне тло» — подає інформацію про СРСР загалом, події всередині компартії, терор 30-х рр., зокрема спрямований проти «шпигунів»-іноземців. Подається структура австрійської еміграції та інформація про емігрантів-фахівців.

За кількістю австрійські фахівці (насамперед з важкої промисловості) посідали третє місце після американців і німців. Роботу шукали австрійські робочі, інтелігенція і студенти. Архівних даних про військовополонених армії Австро-Угорщини мало — йдеться про 200 000—500 000 осіб.

У другій частині «Групові долі» розкажується про механізми роботи НКВС у масових операціях щодо виявлення і розправи над «ворогами народу», серед яких були й австрійські емігранти-робітники. Наведені долі деяких представників науки, зокрема й природознавця Франца Шіллінгера, який народився в римо-католицькій сім'ї під Краковом 1874 року. (Цікаво, що на початку ХХ століття він працював на Буковині і Поділлі). Шіллінгер займався науковою роботою, вніс великий вклад у створення заповідників у СРСР та брав участь в експедиціях у Сибір, Монголію та Тибет. 1938 р. його засуджують за шпигунство на 8 років таборів. (Зіграв свою роль й абсурдний донос про те, що начебто Ф. Шіллінгер є позашлюбним сином австрійського цісаря Франца-Йозефа). Помер 1943 року в ГУЛАГу.

Найобширнішою є частина книги під назвою «Короткі біографії», де наведені всі наявні факти з життя жертв і частково їхні фотографії. Тут надрукована і маловідома біографія економіста Валентини Адлер — доньки австрійського психолога, засновника індивідуальної психології Альфреда Адлера. Валентина була засуджена до 8 років таборів, де 1942 року й померла. Альберт Ейнштейн посилав щодо неї численні запити в СРСР, однак лише в 1952 році отримав коротку інформацію про дату її смерті.

Серед біографій знаходимо багатьох вихідців з Галичини та Буковини, більшість з яких євреї (сантехнік Леон Біллер, слюсар Борис Брайнін, доморядець Германн Діаманштайн, лікар Альфред Федін та інші). Є українці з Галичини (робітник фабрики Олександр Кіт), і ті, хто народився у Відні (Богдан Драганчук — професія невідома, бухгалтер Йоганн Пасічник).

З тих українців, які навчалися в університеті Відня, варто згадати Надію Суровцеву, яка народилася в аристократичній сім'ї 1896 року в Києві. В 1903 році вона переїхала в Умань. Навчалася в Санкт-Петербурзі і Києві. 1919 року в складі української делегації поїхала в Париж і того ж року поступила у Віденський університет. Там написала дисертацію на тему Богдан Хмельницький і українська національна ідея. Суровцева стала першою українською жінкою, якій присвоєно титул «Доктора філософії» в університеті Відня. Вона часто друкувалась, перекладала німецькою тексти Леніна і їздила з доповідями в Америку та Канаду. 1924 року вона вступила в компартію

Австрії, а наступного року прийняла пропозицію посла СРСР в Австрії Адольфа Абрамовича Йоффе повернутися в СРСР. Суровцева викладала в університеті Харкова і стала членом української спілки письменників. 1927 року, після відмови співпрацювати з НКВС, її заарештували і доправили в Москву, де її допитував начальник відділу контррозвідки ОДПУ СРСР Артур Артузов (розстріляний 1937 року).

Суровцева була засуджена за кількома стаття, зокрема й за український націоналізм, на п'ять років тюрми і три роки заслання. Вона відсиділа і залишилася в Архангельську, де працювала в місцевому музеї і чекала на вихід з ув'язнення її чоловіка, з яким познайомилася на засланні. 1936 року її знов арештовують і засуджують на п'ять років таборів у Магаданській області. 1942 року Суровцеву звільняють без права повернення на батьківщину. 1950 року вона була повторно арештована і відсиділа вісім місяців у попередньому ув'язненні. 1957 року її реабілітували і дозволили повернутися в Україну. 1972 року, в зв'язку з процесом проти математика і правозахисника Леоніда Плюща, в її квартирі було проведено обшук і конфісковано два томи рукописів — мемуарів з часів заслання. Померла Суровцева в 1985 році в Умані. Її чоловік — Дмитро Олицький — був розстріляний 1937 року.

Ця книга вартісна в багатьох відношеннях. По-перше, автори створили свого роду «довідник» австрійських жертв комунізму. По-друге, ця книга сенсифікувала австрійське суспільство до злочинів комунізму. По-третє, особливістю книги є її міждисциплінарність: на базі архівних матеріалів вона об'єднує історіографію, мемуаристику і біографіку, створюючи багатогранну, але водночас типову картину життя жертв і злочинців.

Книга дає можливість читачеві вкотре усвідомити, що комуністи охороняли свої злочини як державний секрет. Виманювання фахівців (в Австрії працювали агенції зі сприяння еміграції до СРСР), використання і масова ліквідація людей була загальноприйнятою практикою в ім'я комунізму.

Самих комуністів, які сьогодні так агресивно захищають свою ідеологію та минуле, прикриваючись уже добряче продірявленим листком псевдоантифашизму, книга примусить задуматися. Не говоримо про вбивства людей, які не були комуністами, — вони підпадають під політичну, мовну, культурну і національну ксенофобію комуністів. Але чому вбивства комуністів та їх сімей самими ж комуністами сприймалися (і досі сприймаються) за норму, так, ніби в силі були закони мафії, а не партії? Врешті, дана книга дає змогу подивитись на комуністів України і їхню сучасну — а власне, традиційну — пропагандистську лінію іншими очима.

Єдина критична заувага до книги — це недостатнє висвітлення процесу «вдосконалення» терору з часів Леніна до часів Сталіна, хоча цього явно вимагає постановка питання і його часові рамки. Автори концентруються на теоретичному і практичному боці саме терору Сталіна, ізолюючи погляд читача від початків — ленінської позиції (практичної і теоретичної) щодо нищення людей. Таким чином, значною мірою втрачається історичний, логічний та ідеологічний зв'язок убивств, мордувань і терору часів Леніна і Сталіна. Очевидно, що злочини комунізму — це ще не вивчений розділ нашої історії.

Леся ІВАСЮК, германіст, Віденський університет, спеціально для «Дня»

Рубрика: [Подробиці](#)

Газета: [№213, \(2013\)](#)